

Мазіна А.В.*

ЕТНІЧНЕ ПИТАННЯ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ ПІСЛЯ РОЗПАДУ СРСР

The question of the Russian and Russian-language minority position in the Baltic countries after disintegration of the USSR is considered. Basic essence of problem is exposed. The role of international organizations in Russian-Baltic relations is reflected.

Після розпаду СРСР нові незалежні держави країн Балтії зіткнулися з проблемою інтеграції значної частини російського населення, що переселилося до Прибалтики в радянські роки. Багато ж російських громадян, що були в Радянському союзі національною більшістю, виявилися абсолютно неготовими до перетворення на національну меншість і нових умов життя в нових незалежних державах Балтії.

Найбільшу стурбованість світової російськомовної громадськості викликає положення справ з російською і іншою російськомовною меншістю в прибалтійських державах.

Проблема «негромадян» виникла з перших років незалежності прибалтійських країн від СРСР. У момент здобуття незалежності в Латвії проживало більше 900 тис. росіян (34% населення), в Литві - приблизно 350 тис. (9,4%), в Естонії - близько 480 тис. (30,3%). Найменш гострою ситуація з нетитульним населенням була в Литві, яка відразу після отримання незалежності ухвалила Закон про громадянство, що реалізує «нульовий варіант». Проте і в цій країні залишилися проблеми з навчанням російською мовою, працевлаштуванням, соціальним забезпеченням російського населення і ін.

У гострій формі ці питання стоять в російсько-латвійських і російсько-естонських відносинах. У Латвії та Естонії позбавлення великої кількості постійних жителів права за допомогою виборів забезпечувати представлення своїх інтересів у державній політиці призводить до створення серйозної напруженості в суспільстві. Формується двочастинне суспільство, в якому одна етнічна група, ставши правлячою, законодавчим шляхом забезпечує собі привілейовані умови й дискримінує іншу.

Темпи натуралізації російського населення не лише не збільшуються, але, навпаки, падають. У Латвії кількість негромадян - вихідців з Росії та інших колишніх радянських республік складає 22% населення (близько 500 тис. чоловік). З моменту початку процесу натуралізації в 1995 р. громадянство отримали лише 60 тис. чоловік, причому число позитивних рішень, які щорічно приймаються, з питання про натуралізацію падало. За офіційними даними, в 1999 р. їх було 12 427, в 2000 р. - 14 900, в 2001 р. - 10 637, в 2002 р. - 9 844. А в січні-червні 2003 р. латвійське громадянство через натуралізацію отримали всього 3 535 чоловік. У Естонії в 2000 і 2001 роках громадянство отримали відповідно по 3,5 тисяч чоловік (з 220 тис. росіян). При таких темпах процес розтягнеться на десятиліття. У обох країнах зберігаються обмежувальні правила надання видів на проживання, не усунена дискримінація в соціальних правах і заборони на професії для негромадян.

З урахуванням фактичної ситуації в країнах Балтії можна говорити про те, що проблеми політичної інтеграції національних меншин є системними. З урахуванням значи-

*аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень

мости наслідків можна передбачити, що без реформування правової системи у бік лібералізації по відношенню до національних меншин, ситуація в Естонії і Латвії загрожує подальшими серйозними конфліктами, здатними призвести до поляризації суспільства. Щоб уникнути подальшого негативного розвитку ситуації можливе застосування європейського досвіду вирішення міжнаціональних конфліктів і гармонізації законодавства Естонії і Латвії, що стосується становища і шляхів інтеграції національних меншин, відповідно до європейських стандартів.

Слід зазначити, що впродовж 1992-2009 рр. Захід залишався уважним і зацікавленим спостерігачем російсько-балтійських стосунків, не обмежуючись цією роллю і роблячи не лише непрямий, але і прямий вплив на їх розвиток.

Такі міжнародні організації, як ОБСЄ і Рада Європи, в діяльності яких права людини і національних меншин займають важливе місце, неодноразово висловлювали претензії до законодавства Латвії і Естонії, щодо становища російського і російськомовного населення.

Так, саме ОБСЄ заснувала в лютому 1993 р. в Естонії та в листопаді того ж року в Латвії місії, в завдання яких входило спостереження за ситуацією з правами російського і російськомовного населення.

Верховний Комісар ОБСЄ по національним меншинам М. ван дер Стул неодноразово відвідував Естонію і Латвію, висловлював претензії до законодавства цих країн в області громадянства і загальної ситуації з російським населенням. Він, зокрема, відзначав необхідність автоматичного надання громадянства дітям, що народилися в Латвії і Естонії, зниження критеріїв знання мови для тих людей, які прагнуть здобуття громадянства.

Таким чином, міжнародні організації і західні країни взяли певну участь у впливі на Балтійські країни, з тим щоб останні припинили дискримінацію російського населення. Проте західні держави ніколи не виступали на підтримку "нульового варіанту" законодавства про громадянство в Естонії та Латвії, який був прийнятий в Литві і який дозволив би повністю усунути проблеми, що виникли. Не визнаючи законності приєднання Балтійських держав до СРСР, Захід фактично визнав право Балтійських держав ухвалювати закони, що позбавляють громадянства російських жителів цих країн, які оселилися там після 1940 р.

Європейська практика виходить з того, що «статус довгостроково проживаючого» в ЄС повинен надаватися всім особам, включаючи біженців і осіб без громадянства, які протягом п'яти років на законних підставах знаходилися на території ЄС, мали стабільні джерела існування і медичну страховку. При цьому резиденти зі статусом «таких, що проживають довгостроково», повинні користуватися рівними правами з громадянами ЄС при прийомі на роботу, здобуванні освіти, наданні соціальної підтримки. Поширення цього положення на російськомовних резидентів країн Прибалтики дозволить їм стати повноправними громадянами.